

mai 70 évesek sem írnak-olvasnak már anyanyelvükön, érthető, hogy ez az oktatás már olyan, mintha a gyermekek egy másik idegen nyelvet tanulnának. A magunk mögött hagyott korszak másik pozitívumának tekinthetjük azokat a kulturális mozgalmakat, amelyekben a nemzetiségek is bekapcsolódtak, s amelyek keretei közt ápolhatták hagyományos kultúrájukat.

A tudatos néprajzi gyűjtés valamint az öntevékeny művészeti mozgalmak tevékenysége révén a hagyományok egy része megőrződött és az ünnepnapok, a színpadi műsorok részévé vált. Ez történt Püspökhatvanban is. Az ötvenes évektől kezdve lelkes pedagógusok népművelői munkássága következtében kiváló iskolai, ifjúsági és felnőtt ének-, tánc- illetve hagyományőrző csoportok működtek községünkben. Ez a tevékenység hozzájárult a nemzetiségi tudat ébrentartásához. Mindez némileg lassította a nyelvi asszimilációt, de megakadályozni nem tudta.

A rendszerváltás éveire szülőfalumban még a dalolási kedv is elhalt és nincs pedagógus, ki a hagyományápolást, az elődök kulturális kincseinek feltárását vállalná. A Magyar Parlament az elmúlt évben a világ elismerésére igényt tartó nemzetiségi törvényt fogadott el. Ám Püspökhatvanban a századfordulón még egységesen szlovák nyelven beszélők késői unokái ezzel a törvénnyel már nem tudnak mit kezdeni. Napjainkban, amikor a TV képernyőjén a határainkon túl élő magyarok elnyomásáról látok képsorokat, a fentiek jutnak eszembe...

LAMI ISTVÁN

Magyarországi szlovák kisebbség

Az etnikum pusztulását jelenti-e a társadalom modernizációja?

A mai Magyarország területén honos szlovákokról feltételezték, hogy kizárólag falusi településeken élnek, és ezért a társadalom urbanizálódása csak áttételesen érintette őket. A magyarországi etnikai csoportokról általában az a vélekedés alakult ki, hogy ezek elsősorban paraszti közösségek. Mi azonban elutasítjuk ezt a nézetet. Hiszen éppen szlovák népességünk egy részének sorsa bizonyítja, hogy az a modernizációs-polgári átalakulásnak már a XIX. században áldozatul esett.

A Magyarország jelenlegi vegyes lakosságú területein élő szlovákoknak csaknem a fele telepedett le a XVIII. században azokon a településeken, melyekből az ún. mezővárosok (Szarvas, Kiskőrös, Mezőberény, Tótkomlós) nőttek ki, vagy egy-egy megye közigazgatási és kulturális központjává váltak, mint Nyíregyháza (már 1887-től, de korábban is városi rangja volt) vagy Békéscsaba. Tótkomlós és részben Békéscsaba kivételével a szlovák kultúra – azután a szlovák népesség is –, főleg az 1860-1867-es évektől kezdődően, a kulturális és gazdasági élet polgári fejlődésének áldozatul esett. Felgyorsult az intézmények fejlődése; a kormány és az állam által anyagilag támogatott politikai, közigazgatási, gazdasági és művelődési intézmények kizárólag a magyar nyelvhez kötődtek, a magyar kultúra hordozói és közvetítői voltak. A nemzetiségeknek ebben az időszakban nem voltak alternatív lehetőségei arra, hogy kiépíthessék a maguk nemzeti kultúrájára és nyelvére támaszkodó korszerű intézményeiket. S jöllehet egyik-másik közösség – mind a városokban, mind a falvakban – megpróbálkozott vele, de intézményei nem tudtak versenyre kelni a kormány által támogatott állami intézményekkel.

Az asszimiláció második hulláma, mint a modernizáció nyomán tapasztalható társadalmi bomlás következménye, főleg 1965 után érte el nemzetiségünket, amikor megkezdődött az egyik legnagyobb belső migráció – a lakosság a falvakból a kisebb városokba, a falvakból és a kisebb városokból a nagyvárosba, metropolisba költözött (jöllehet, kevésbé intenzív formában, már 1945 óta tart ez a folyamat). Az 1965 utáni migrációs hul-

lám már valamennyi szlovák települést sújtotta (a számuk 110 körül van). A hagyományos szlovák kultúra teljes felbomlásába nemcsak ez a folyamat játszott bele, hanem mindezekelőtt az a tény, hogy 1918 óta figyelmen kívül maradt, hogy a magyarországi szlovák nemzetiségnek már abban az időszakban is kisebbségvédelmi nemzetiségi politikára, tudatos kisebbségvédelmi stratégiára lett volna szüksége.

A kisebbségvédelmi nemzetiségi politika 1945 után sem valósult meg. S bár kiépült a nemzetiségi kulturális és oktatási intézményhálózat, a gazdasági, társadalmi és közigazgatási változások az etnikai szempontok mellőzésével mentek végbe. Új közigazgatási központok alakultak például, ahol a magyar népességű fejlett központi településhez csatolták a szlovákok lakta községeket is, melyek emiatt elvesztették az önállóságukat, s ezzel együtt a saját kultúrájuk megtartására irányuló igyekezetük is eredménytelen volt.

Szándékosan nem említettem Budapestet, melyről azt tartották, hogy a XIX. században a szlovákok építették fel. A fővárosi üzemekben a századfordulón több mint 70000 szlovák munkás dolgozott, ám ez a kérdés összefügg az egész szlovák nemzet problematikájával. A tartósan Budapesten letelepedett szlovákok sorsa – túlnyomó többségük asszimilálódott –, továbbá társadalmi viselkedésformáik, valamint asszimilációjuk elemzése és főleg gazdasági és lélektani motivációjuk máig a tanulságok egész sorát szolgáltatja. Erre a folyamatra figyelmeztetett például a cseh író, *Marie Majerová* a Slepý Ondras (A vak Ondrás, 1914) című elbeszélésében, melynek hőse egy trencsényi szlovák – bádogosműhelye van Budapesten –, aki magyar vevőköre és természetesen magyar felesége kedvéért is már 1910-től magyarnak tartja magát.

De 1945-től Budapest a szlovák területekről is vonzza a szlovákokat. Számukat nem ismerjük, a hivatalos statisztikák csak keveset, körülbelül 1000 szlovákot mutatnak ki, de tudjuk, hogy a fővárosban élő szlovák családok száma ennél jóval több. Példaként említhetjük az egyetlen szlovák községből Budapesten és környékén letelepedett 120 szlovák család körében végzett szociológiai felmérés eredményét. A felmérés során a családoknak a szlovák hagyományokhoz való viszonyát vizsgáltuk. A szlovák származású értelmiség életútja például arra utal, hogy saját kultúrájával csupán az a része őrizte meg a kapcsolatát, amelyik hivatásszerűen foglalkozik anyanyelvével – azaz a szlovák tanárok. A többiek, mint például az orvosok, mérnökök, hivatásos katonák, de a szakmunkások is, egyszerűen nem voltak képesek vagy nem tudták foglalkozásukat, továbbá társadalmi érdekeiket és kapcsolataikat eredeti szlovák kultúrájukkal összeegyeztetni. A társadalom modernizációja, urbanizációja és az etnikai kisebbség közötti viszonytal kapcsolatos tapasztalataink azt igazolják, hogy miként a múltban, úgy a jelenben sem kapott ez a viszony megfelelő figyelmet, s nem került kidolgozásra semmiféle stratégia sem a kisebbségvédelemmel, illetve azzal kapcsolatban, hogyan kell a nemzetiségnek az állandó társadalmi változások közepette élnie.

Erre a problémára a szociológusok a hatvanas években kezdték felhívni a figyelmet. Elsősorban magukat a nemzetiségi kisebbségeket szólították fel a saját nemzeti tudatuk megőrzése iránti nagyobb felelősségre. Ezzel összefüggésben írta 1967-ben *Lefebvre* svájci szociológus a következőket: „Úgy gondolom, ez a felelősség nemcsak a nemzetiségek, etnikai kisebbségek gondja kell legyen. A kisebbségvédelem és a nemzetiségek aktív társadalmi létezésének stratégiáját a modern nyitott társadalmakon belül az érintett országok és kormányok képviselőiből álló európai fórumoknak kellene kidolgozniuk és elérniük, hogy az etnikai kódex előkészítésének terve figyelembe vegye a nemzetiségek megváltozott helyzetét a modern társadalomban, azaz zárt közösségeik csaknem teljes felbomlását, miközben létezésüknek még semmilyen más modellje nem alakult ki.”

ANNA DIVICÁNOVÁ